

ТРАВНЕВІ СТУДІЇ – ДЖУНІОР

П'ятак Вікторія

КЗ «Копайгородський ліцей»

Вінницької обл., Жмеринського р-ну

Вчитель: Войтко Людмила Іванівна

УКРАЇНСТВО ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Ключові слова: Друга світова війна, історія України, ОУН, Рейхскомісаріат Україна, Рух Опору, партизани.

Keywords: World War II, history of Ukraine, OUN, Reichskommissariat Ukraine, Resistance Movement, partisans.

Україна та українці відіграли важливу роль у Другій світовій війні, оскільки стратегічне розташування нашої країни на території Європи обумовило той факт, що багато ключових бойових дій відбувалося на теренах України. Це робить особливо актуальною проблему вивчення ролі України та українців у перебігу Другої світової війни.

Проблему України та українців у перебігу Другої світової війни розглядають, зокрема, вітчизняні дослідники та науковці: С. Гальчак, О. Гончаренко, Я. Заводяк, І. Коломієць, І. Мельничук, М. Михайлюк та ін.

Мета роботи – дослідити роль України та українців у Другій світовій війні, а конкретно – на прикладі українства Вінниччини.

Виклад основного матеріалу. Треба зазначити, що після захоплення гітлерівською Німеччиною території України мільйони її громадян опинились у зоні окупації. Їм довелося жити фактично у новій державі. Окуповані території сприймалися як сировинна база, а населення – як дешева робоча сила.

17 липня 1941 р. на підставі розпорядження Гітлера «Про цивільне управління в окупованих східних областях» під керівництвом Альфреда Розенберга створюється «Імперське міністерство у справах окупованих східних територій». До його завдань належав поділ окупованих територій на зони та контроль над ними [11, с. 14]. Безпосередньо на Вінниччині був встановлений окупаційний режим на стандартних для слов'янського населення умовах, відповідно до численних директив Гітлера, а саме – територія з усіма ресурсами, надрами, населенням належала німецькому народу та особисто фюреру.

У роки війни розгорнулась активна широкомасштабна підпільна боротьба, для якої були характерні різноманітні організаційні форми та методи діяльності. У більшості окупованих міст, районних центрів і великих населених пунктів СРСР були створені нелегальні організації та групи. Зокрема, з перших днів окупації на території Вінниччини розгорнулася антифашистська боротьба. Існували дві основні течії руху Опору: комуністична (партизанські загони та радянське підпілля) та націоналістична – (ОУН–УПА).

З моменту окупації Вінницької області німецькими загарбниками в тилу супротивника почали з'являтися підпільні більшовицькі організації. На чолі їх

стояли більшовики, партійні та безпартійні, які потрапили в тил супротивника випадково чи спеціально залишені. Для боротьби з окупантами у самому м. Вінниці було створено підпільні антифашистські організації та групи, діяльність яких спрямовував підпільний центр, яким керував І. В. Бевз. Активними учасниками підпілля були зв'язкова Ляля Ратушна, І. А. Войцеховський, І. В. Бутенко, М. Ведмідь, Н. Рудь та багато інших. У своїй «штаб-квартирі» у бібліотеці ім. Н. К. Крупської (зараз – бібліотека-філія № 1) радянські патріоти розробляли плани диверсій, придбання зброї, розповсюдження листівок. Студентка Московського університету Лариса (Ляля) Ратушна добровольцем пішла на фронт, у бою була поранена та потрапила в полон. Їй вдалося втекти з табору і за кілька тижнів дістатися рідного міста, де жила її мати [4, с. 270].

У Вінниці Ляля Ратушна вступила до групи Бевза. Виконувала розвідувальні завдання, виготовляла підроблені документи для підпільників, таємно винесла з друкарні шрифти для друку листівок, допомагала розповсюджувати агітаційні листівки серед мешканців міста й області [9, с. 102].

Не менш самовіддано працювала і підпільна група на станції Вінниця. Л. І. Гречка та його соратники М. П. Коваленко, А. В. Кокарев та ін. підривали ешелони з німецькими солдатами та військовою технікою, підривали цистерни з паливом, виводили з ладу лінії зв'язку, зупиняли рух поїздів. Диверсійні роботи виконували й інші групи, що діяли на м'ясокомбінаті, електростанції, в залізничних майстернях, гаражах автотранспорту, на інших об'єктах [9, с. 102].

Підпільна група «Медик», якою керував лікар С. П. Белканія, створила за-конспірований медпункт, де пораненим бійцям, підпільникам та партизанам, а також мешканцям міста надавалася медична допомога. Професор Вінницького медінституту Ф. М. Гуляницький організував аналогічну діяльність на квартирі санітарки М. І. Хоменко. Зв'язковим та помічником у роботі групи був 14-річний син господині «лазарета» Б. В. Хоменко [7, с. 94].

Загалом під час окупації у місті було створено 18 підпільних організацій та груп, до складу яких входило орієнтовно 300 осіб. І це за умови, що у Вінниці концентрувалося безліч німецьких таємних розвідувальних служб і шпигунів. Адже всього за кілька кілометрів від обласного центру знаходилася ставка А. Гітлера «Вервольф» [2, с. 322]. У німецьких звітах зареєстровано 1 340 партизанських акцій поблизу об'єкта «Вервольф» за час окупації [13, с. 143].

Вінницькі підпільники у 1942 р. організували та провели низку вдалих операцій, завдяки чому було звільнено 26 полонених, виведено з ладу станції водопостачання, знищено склади продовольства та діючий млин, убито офіцера СС та поранено гебітскомісара Нольтінга [9, с. 118].

Рух Опору був представлений також націоналістичною течією. Представники українського національного руху створили на території Західної України (на Поліссі та Волині) свої загони – Поліську Січ. Їх сформував Т. Боровець (Бульба), який вів партизанські дії проти фашистських окупантів і радянських партизанів [5, с. 17]. Представники націоналістичного руху намагалися відновити незалежність України, воюючи проти фашистів і радянських військ. Політичним центром націоналістичного руху була Організація українських націоналістів (ОУН). Окрема сторінка історії – діяльність УПА. Так, група «Південь» під

керівництвом Омеляна Грабця діяла у Вінницькій області з 1943 до липня 1944 р., коли її було знищено військами НКВС. Якщо на початку 1941 р. ОУНівці плекали думку, що німці допоможуть відновити незалежність України, то до 1943 р. стало зрозуміло, що вони так само використовують Україну, як і московський режим [8, с. 5].

Загалом керівництвом націоналістичного підпілля на Вінниччині займались: Борис Левкович (за іншими даними – Василь Яворів) – обласний провідник ОУН на Вінниччині в 1941–1942 рр.; вчитель історії та української мови Лука-Мелешківської школи Вінницького району С. Алетіяно – провідник ОУН Вінницької області з січня 1942 р. (подальша доля невідома); «Антон» – організаційний провідник ОУН на Вінниччині в 1942–1945 рр. (вбитий восени 1945 р.); колишній підполковник Червоної Армії Ф. Білотченко – обласний військовий референт ОУН на Вінниччині 1942–1945 рр. (загинув у грудні 1945 р. у м. Літині). Керівниками націоналістичних осередків в області були: прибулий із Західної України освітянин Липовий у Калиновському районі (розстріляний у 1942 р. в м. Вінниці німцями), зубний технік П. Гребінь у с. Старий Пиків (розстріляний партизанами), місцевий староста З. Пиндик в с. Байківці, фельдшер Дорогневич у с. Жигалівці, прибулий із Західної України піп Мороз у с. Хомутинях. У серпні 1942 р. гітлерівці провели масові арешти й розстріли представників «Просвіти» та осередків ОУН, Націоналісти пішли в підпілля [3, с. 117].

Отже, захоплення території України нацистською Німеччиною у 1941 р. призвело до того, що мільйони громадян опинилися під окупацією. Україна була поділена на різні зони впливу, зокрема Львівська та інші західні області стали частиною «дистрикту Галичина», який підпорядковувався Польщі, а решта території, зокрема Рівненська, Волинська та інші області, увійшли до «Рейхскомісаріату Україна». Це розмежування було частиною більшої стратегії нацистів, спрямованої на забезпечення максимальної економічної експлуатації і використання трудових ресурсів населення, особливо через обов'язкову трудову мобілізацію. Режим нацистів прагнув максимально використати українців у військових і виробничих цілях, причому значна частина працездатного населення була змушена працювати на будівництві стратегічних об'єктів для Німеччини. Незважаючи на жорстокі умови окупації, на території України діяли підпільні рухи – як більшовицькі, так і націоналістичні. Зокрема, у Вінниці було створено кілька підпільних груп, які активно боролися з окупантами. Зрештою окупаційна політика Німеччини зазнала краху завдяки вирішальним воєнним перемогам радянської армії безпосередньо на фронтах та успішним діям партизанського руху й підпілля на окупованій ворогом території.

Джерела та література

1. Гальчак С. Д. «Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху: депортації, нацистська каторга, опір поневолювачам. Вінниця. «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня». 2003. 344 с.
2. Гальчак С. Протидія сил національно-визвольного спрямування заходам німецької окупаційної влади на території Вінниччини. *Сторінки воєнної історії України*: збірник наукових статей. Київ, 2006. Вип. 10. Ч. 1. С. 322–339.
3. Гончаренко О., Куницький М., Лисенко О. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941–1944 рр. Київ, 2014. 151 с.

4. Заводяк Я. Жінка на війні: доля Лялі Ратушної. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2021. № 3. С. 269–271.
5. Коломієць І. ОУН-УПА на Вінниччині у роки боротьби за Українську самостійну соборну державу. Літин, 2010. 247 с.
6. Мельничук І. П. Німецько-фашистський окупаційний режим у Вінниці. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2000. Вип. 2. С. 174–177.
7. Михайлюк М. В. Агітаційно-пропагандистська діяльність органів німецької окупаційної влади серед населення України у 1941–1944 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2006. 287 с.
8. Пагіря О. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України. *Мандрівець*. 2013. № 1. С. 4–9.
9. Патриляк І. «Встань і Борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів, 2012. 592 с.
10. Петрова А. І. Становище на Поділлі в роки німецької окупації (1941–1944 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2005. Вип. 9. С. 267–271.
11. Потильчак О. В. Професійне навчання і підготовка трудових резервів в Україні в період німецько-фашистської окупації (1941–1944): політика і практика агресора. Київ: ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. 36 с.
12. Стяжкіна О. В. Жінки України в повсякденні окупації: відмінності сценаріїв, інтенції й ресурси виживання. *Український історичний журнал*. 2015. № 2. С. 42–66.
13. Трофимович В., Сухих А., Мудраченко М. Друга партизанська бригада 1942–1944: від партизанщини до партизанства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. № 26. С. 143–146.